

SZABADKA HARCOS SZAKSZERVEZETI TAGJAI

Az 1930 és 1940 közötti időszak nemcsak az országos, hanem a szabadkai munkásmozgalom fejlődését is jelentette. Erre az időszakra esik a munkástömegekhez intézett felhívás, hogy minél többen csatlakozzanak szakmai szakszervezeti csoportjukhoz, amelyek már az Egyesült Munkásszakszervezet (a továbbiakban EMSZ) részeként léteztek és tevékenykedtek. A szervezet aránylag rövid idő alatt erősödött, tagjainak létszáma emelkedik. Am voltak külön részletek egyes csoportok és tagjaik életében és munkásságában. Sőt, tudott dolog az is, hogy egyes szakmai csoportok és alosztályok — jelentősen harciasabbak a többieknél — különös hévvel készítették elő a fiatal munkásokat az osztályharc keserves feladataira. Röviden: az EMSZ szakszervezeti csoportjaiban a társadalmi élet minden formája fellelhető volt a politikai csoportoktól kezdve a kulturális-művelődési alosztályokon, a szakszervezeti vezetésen, a sportszervezeteken, a könyvtárakon, a sakk-klubokon, ifjúsági aktívákon keresztül a természetbarátok egyesületéig stb. Most következő visszpillantásomban szeretnék bemutatni néhány példát az akkori csoportok, illetve városunk munkásmozgalmi tagjainak mindennapi életéből.

ISMERETSÉG EGY ADÓSZEDŐVEL

1934 júliusát írtuk. Perzselt a Nap, rekkenő volt a hőség. Délidő. A sétaerdőszerű házukban megjelenik egy fiatalember az adószedők zöldes formaruhájában. Bemutatkozik, és elmagyarázza, hogy a városi adóhivatal igazgatójától jött, hogy néhány ingóságot foglaljon az adóhátralék kiegyenlítése végett. Abban az időben igen gyakoriak voltak az ilyenfajta látogatások, így az ő megjelenése sem okozott különösebb meglepetést, sőt majdhogy észre sem vettük. Mi azonban beszédbe elegyedtünk vele a fiatalok nehéz sorsáról, akikből a legtöbb volt az országban. Időközben észrevette az asztalon néhány, akkortájt főleg a haladó szellemű ifjúság körében kedvelt és olvasott író könyvét: Upton Sinclair, Jack London és mások műveit. Új ismerősöm megkérdezte, ki olvassa ezeket a könyveket. Azt válaszoltam, hogy mi: leánytestvéreim (Sofija és Pava) és a fiúk (Cvetko és Vasa). Beszéd közben megtudtam tőle, hogy az adószedői munka egyáltalán nem lelkesíti, mert az igazságtalan adó behajtását már megunta. Ezután jelképesen lefoglalt egy varrógépet, és otthagya az űrlapot a következő aláírással: Krsto Popivoda. Ez a név számomra különösen hangzott, ezért jól az agyamba vésődött. Még néhány szó, és új ismerősöm kölcsönkért tőlem egyet a könyvek közül azzal, hogy nemsokára újra találkozunk. Mint tudjuk, Krsto Popivoda neve mindannyiunk számára sokat fog jelenteni a felszabadulás után, de menjünk sorjába.

Mivel különösen rokonszenvesnek és őszintének találtam, beszélgettem róla nővéreimmel és fivéreimmel és hamarosan megtudtuk,

hogy a szabadkai jogi fakultás hallgatója. Pava nemsokára személyesen is megismerkedett vele kollégái révén. Azt is megtudtuk, hogy az adószedői állást részben a kereset miatt, de főképpen azért vállalta, hogy megtévessze a hatóságokat. Ezután még csak egyszer láttam az események előtt, amelyek hamarosan bekövetkeztek. Ismeretes ugyanis, hogy Alekszandar király meggyilkolása után, 1934-ben országszerte tömeges bebörtönzésekre került sor. A hatóságok különösen a szakszervezetiek ellen keltek ki, így mi négyen a családból szintén börtönbe kerültünk. Fogságunk második napja, október 31-e volt. Szerda este. A városháza harmadik emeleti helyiségeit mind börtönné alakították. A politikai ügynökök, nyomozók az újvidéki bánóság kiküldötte, Cvetković úr, utasításai szerint végezték a kihallgatásokat. Az ügynökök és rendőrök mély gyászt színleltek a szerencsétlenül elveszített király miatt (habár egyesek megsúgták nekünk, hogy a havi 800 dinár fizetésből nemigen lehet megélni családotól együtt), ezért a kihallgatások kiabálások, szitkozódások és verések közepette folytak. Slavko Grujić, aki arról volt nevezetes, hogy legjobban érti a verést, elemében volt. Ütött-vert mindenkit, aki csak a keze ügyébe került. Különösen az öreg Győrit, Szabó Gézát, Győni Ferencet és Cvetko Maluševet verte. A veréssel nem elégedett meg, hanem a zsandároktól kölcsönvett puska tusával ütötte a védtelen embereket. Egyeseket közülük később egyenesen a kórházba szállítottak.

A légkör borzalmas, súlyos, elviselhetetlen volt. Verés, ordibálás kora délutántól késő éjszakáig. Mielőtt azonban az ütlegetésbe belefáradt ügynökök visszavonultak volna, behoztak a szobánkba egy öszszevert fiatalembert. Zöldes egyenruhája csupa vér volt és csuromvizes, ahogy locsolták, amikor elájult. Szerencsétlen ismerősöm, Krsto Popivoda volt. Kiállta a kínokat, de nem vallott be semmit abból, amivel vádolták. Annyira verték, hogy nem tudott megdagadt talpára állni — csak harisnyában volt, mert a cipőjét sem volt képes felhúzni. Az ügynökök őt még jobban verték, mint a többieket, sőt még szemére vetették, hogy egyenruhát visel, és íme, »kezet emel a királyra«. A rendőrség butaságáról, amely minden kommunisztában a királygyilkosság résztvevőjét látta, később még igen sok szó esett. Ismeretes ugyanis, hogy a király meggyilkolásához a külföldi usztasák és hozzájuk hasonló fasiszta szervezeteknek volt a legtöbb közük. A rendőrség rémuralma mintegy hat hétig tartott. Ezután az elítéltek nagy részét átadták a polgári bíróságnak, egyeseket pedig bizonyítékok hiányában felmentettek.

A LAZÍTÓ ESZPERANTISTÁK

Ismeretes, hogy a párt megkövetelte tagjaitól, akik börtönbe kerültek, hogy idejüket mindenféle hasznos tanulással töltsék. Ez egyaránt vonatkozott a marxista és más haladó irodalom, más tudományágak, illetve nyelvek tanulására. A hasznos tudnivalók közé tartozott az eszperantó is. Mivel az eszperantó más nyelvek tanulásában is sokat segített, a bebörtönzöttek nagy része szívesen tanulta. Sőt, tudjuk azt is, hogy Tito elnök is jól beszélt ezt a nyelvet. 1953-ban, amikor az eszperantó vilákkongresszust Zágrábban tartották, Tito a delegátusokat eszperantó nyelven üdvözölte.

Az eszperantó konspiratív okokból is nélkülözhetetlen volt. A rendőrök, kémek és más besúgók gyakran neveltség tárgyává váltak, amikor a gyűléseken a napirendet és a jelenlevőket figyelve nem értették semmit, mert a felszólalók gyakran az eszperantót használták, és így lehetőtlenné tették őket: kíváncsiságukat nem elégíthették ki. A börtönből visszatérő idősebb elvtársak ajánlották a fiatalabbaknak, hogy szervezzenek tanfolyamokat kezdőknek, és tömegesen tanulják az eszperantót. Íme néhány részlet a fiatal haladó szellemű szakszervezetiek életéből és tevékenységéből, akik elfogadták, megszerették és csakhamar megtanulták ezt a nemzetközi nyelvet:

En Kizur-Hedrich Etától hallottam először az eszperantót. Egy este a Frankopán utcán mentünk hazafelé Kizur Istvánnal. Felesége, Eta elénk jött, és a következő szavakkal üdvözölte: »Bona vesperno mia kara edzo«. Illetve: »Jó estét, kedves férjem«. Nekem, húszéves fiatalembernek noppant tetszett, hogy a barátaim egy szép idegen nyelvet beszélnek. Amikor megmagyarázták, hogy ez egy nemzetközi segédnyelv, az eszperantó, abban a pillanatban eldöntöttem, hogy megtanulom. Elhatározásomat hamarosan valóra is váltottam, és igyekeztem a fiatal szakszervezeti tagok között is terjeszteni az eszperantót. 1933-ban már szükség mutatkozott egy eszperantista munkásegylet megalakítására. Előzőleg azonban kipróbáltuk annak a lehetőségét, hogy beiratkozunk a már meglévő polgári egyesületekbe. Ez persze nem ment könnyen, mert kisszámú tagságuk rettenetesen félt attól, hogy a fiatal kommunisták beférkőzzenek közéjük. Amikor megkíséreltük a beiratkozást, egyeseket felvettük, másokat viszont elutasítottak. Az elutasítás azután összetűzést váltott ki:

Egy vasárnap délelőtt választ kellett kapnunk az egyesület titkártól a kérdésre, kiket vettek fel a bejelentett fiatalok közül és kiket nem. Ezért 10—12-en összejöttünk a zeneiskolában, ahol felolvasták, hogy mindannyiunkat felvettek, kivéve Grósz Lászlót és Cvetko Maluševet. Amikor a fiatalabbak megtudták, hogy két társukat elutasították, hangosan tiltakozni kezdtek. A tiltakozás úgyszólván kisüntetéssé alakult. A fiatalok kiabálva vonultak vissza a lépcsőház felé. Csakhamar a kapualjban voltunk. Ekkor Székely Sándor azt mondta: »Legalább egy zongorát szét kellett volna vernünk!« Így ért véget az együttműködésünk a polgári egyesülettel. Hamarosan hozzáfogtunk az eszperantista munkásegylet megszervezéséhez, de kiderült, hogy ez sem egyszerű.

Az alapítás miatt el kellett menni a munkáskamara szabadkai fiókjába, ahol minden haladás átkozott ellensége, az ismert kamarás, Rozmaier Antal ült. Hozzáírányították a fiatal eszperantistákat: Úrge — Weisz Rózsát, Miskolczi Imrét és engem. Rozmaier közölte velünk, hogy a munkásegylet megalapításának kérdését a szakszervezet egyes alapszervezeteiben kell megindítani. A hosszú eljárás, amelyet ajánlott, valószínű nem is járt volna eredménnyel. Hogy ezt elkerüljük, az EMSZ újvidéki szervezetéhez fordultunk. Az elvtársak hamarosan lehetőséget találtak, és így munkához látott az újvidéki eszperantista munkásegylet szabadkai alosztálya. Az egyesület első elnöke a fiatal, haladó szellemű Seffer Pál fogász, titkára pedig én voltam. A többi alapító tag Tarkói Márton és Vera, Kovács Jancsi és Rózsai, Kauffmann Andor és Rózsa, Volni Ferenc és Bözsike és még sokan mások voltak.

Abban az időben tért vissza Zágrábból a szabadkai Lajčo Lendvai, a már edzett szakszervezeti harcos, aki azonnal hozzálátott egy külön drámai csoport megszervezéséhez. Nemsokára sor is került az első, teljes egészében eszperantó nyelvű matinéra. A *Húzzuk az ígát* (Tiru ni la jugon) című szavalókórus számot tanulták be, amelyben az állítólagos rabok láncra verve húzták az ígát. A szereplők közt volt Kizur István is. A szereplők a végén eldobták a bilincseket, Kizur, a szólista pedig felkiáltott: »ZETU NI LA JUGON!« (Dobjuk el a jármot!) Ez olyan mély hatással volt a jelenlévőkre, hogy a teremben fergegetes taps tört ki. Az első sorban ott ült az ügyeletes rendőrügynök is, aki — mivel nem tudta, miről van szó — megijedt és még önkéntes adományt is adott, amikor elvtársnőink elkezdték gyűjteni. Később kiderült, hogy nem állba ült a matinénkon, mert hamarosan a rendőrségen láttuk viszont, ahol elvtársainkat mind gyakrabban felelősségre vonták. Az eszperanto tehát beépült a szakszervezeti mozgalomba és számtalan lelkes fiatal szívébe. Sajnos azonban később alig fordult elő valamilyen rendőrségi akció, amelynek során ne állítottak volna elő néhány eszperantistát is.

SVEJK A FAKULTÁS KELLÓS KÖZEPÉN KIGÚNYOLJA A KLERIKÁLISOKAT

Az EMSZ szabadkai helyi szakközi bizottságának színjátszó csoportja arról volt ismeretes, hogy igen tetszetős kulturális-művészeti programokkal lépett fel a Zágrábi utcai munkásotthonban. A közönség az utolsó helyig megtöltötte a termet. Legtöbb volt közöttük a fiatal, de ellátogattak ide az egyetemisták is. Különösen kedvelt előadás volt a *Svejk, a jó katona*. Ezért a csoport eleget tett az egyetemista szervezet meghívásának és részleteket adott elő a darabból az egyetemen is. Az előadás időpontját 1936. november 15-ére, vasárnap délutánra beszéltek meg. Lesz tánc és zene — azután az előadás.

Késő őszi vasárnap délután volt. A fiatalok, munkásifjak és diákok, szép számban összejöttek, de volt közöttük néhány klerikális is. A színészek, Lajčo Lendvai és Razo Horvat, belekezdtek a darab egy részletének tolmácsolásába. A színré kijött a pap és elkezdte a prédikálást. Imádkozott istenhez, de ugyanakkor szidta a katonákat, hogy nem eléggé istenfélők. Svejk áhítattal hallgatta, és időközben átnyújtott neki egy-egy pohárka bort — együtt ittak. A pap belemeledett a prédikációba, vakargatta a fenekét, és közben rendre, illendő viselkedésre intette a jelenlévőket. A jelenet komikus. A közönség nagy része nevet. Ám a klerikálisok számára istenkáromlást jelent. Hangoosan protestálnak, rendtelenséget, verekedést akarnak provokálni, követelik, hogy szakítsák félbe az előadást, a vallás kigúnyolását. Nagy a tolongás, székek mindkét oldalról a levegőbe emelkednek. Verekedés kezdődik... A színen a pap csodálkozást színlel a történetek miatt. A klerikálisok viszont mindezt a kommunisták kihívásának tekintik. A jelenlévők két táborra oszlanak: az egyik oldalon a szakszervezeti tagok és a haladó szellemű egyetemisták, a másikon pedig a klerikálisok és a kispolgárok. Azok, akik nem tudtak dönteni, kinek a pártjára álljanak, csakhamar megszöktek. A verekedés mintegy negyed óráig tartott. A zenekar végül tust húzott, és egykettő helyreállt a rend. A jelenlévő rendőrügynök nagyon nyomorultul viselkedett. Habár kötelessége lett volna, nem avatkozott bele az eseményekbe. Így végződött a szakszervezeti aktivisták vendégszereplése az egyetemen.

A FINNORSZÁG SEGÉLYEZÉSÉRE SZERVEZETT GYŰJTÉSI AKCIÓ BUKÁSA

1940 elején még tartott a háború a Szovjetunió és Finnország között. Mannerheim hadserege, amelyet a fasiszta Németország fegyverrel támogatott, kitartóan harcolt még, de ereje már fogytán volt. Jugoszlávia akkori uralkodóháza a semleges ország szerepét játszotta, illetve színteg nem avatkozott be a háborúba. Ezzel szemben akcióba léptek a szociáldemokrata szakszervezetiek, akikhez hivatalosan az EMSZ alosztályai is tartoztak. Az akkori szakszervezeti otthonban, amely a Broz utcában volt, megjelent az újvidéki kamarából egy »magas rangú« szakszervezeti funkcionárius, a rosszhíréről régebben ismert Rozmaier Antal. Megszervezte a helyi szakszervezeti csoportok plénumát és követelte, hogy tűzzék napirendre a Finnország segélyezésére rendezett gyűjtési akciót. A kommunisták tudtak Rozmaier szándékáról, ezért előkészítették a fiatalabb, nem kompromittált elvtársakat, hogy a plénumon az alkalmas pillanatban szegüljenek szembe vele. Ma ez már veszélytelennek látszik, de abban az időben mindenkire nagyon figyeltek, aki egy szót is mert szólni Finnország ellen, mert az úgyszólván a hadban álló Szovjetunió automatikus támogatását jelentette.

Rozmaier, az elegáns, kitűnő szónok, megmagyarázta a jelenlevőknek, hogy miről van szó, és követelte, hogy azonnal alakítsák meg a gyűjtési akciót irányító bizottságot, amely majd begyűjti az anyagi eszközöket a »kis finn nép« megsegítésére. Nem zavarta az a körülmény — bárcsak látszólag —, hogy Jugoszlávia semleges állam. Erre figyelmeztetni kellett, meg kellett vetni a javaslatát. Igen ám, de ki legyen az, aki kioktassa és felszólítsa a jelenlevőket, hogy a javaslat ellen szavazzanak? Persze akadtak fiatalok, de elszánt tagok, akik szót kértek, és részletesen elmagyarázták, hogy veszélyes beavatkozni két hadban álló ország ügyeibe, hogy Jugoszlávia kikiáltotta semlegességét, hogy nekünk tartózkodnunk kell. Megemlítették állítólagos demokráciánkat, és rá hivatkozva, előterjesztették a javaslat elvetését. A jelenlevők egyhangúlag egyetértettek a felszólalók véleményével, és így Rozmaier fellépése kudarcba fulladt. Üres kézzel, dolgvégzetével távozott, a szabadkai munkások pedig ismét ünnepelték a proletariátus ezúttal is megnyilvánult szolidaritását.

